

KAZAK TÜRKÇESİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE “TUZAK” KELİMELER

8 – 10 Ekim 2015 tarihinde Erzurum’da düzenlenen “Türk Dillilere Türkiye Türkçesi Öğretimi/Uluslararası Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Sempozyumu” nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

ÖZ: Aynı kökten gelen Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde ortak unsurların olması tabiidir. Ortak unsurlar iki lehçenin hem söz varlığı hem de yapısı için söz konusudur. Ortak unsurların olması, tabii olarak Kazakların Türkiye Türkçesini; Türklerin de Kazak Türkçesini öğrenmeleri sırasında kolaylık sağlamaktadır. Ancak bazen tam tersine bu tür ortak kelimeler ve ortak yapılar, yanlış kullanılmaya en çok maruz kalan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu makalede, Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki anlaşılma zorlaştırıcı ortak kelimeler üzerinde, başka bir ifadeyle “yalancı eşdeğerler” veya “tuzak” kelimeler üzerinde durulacaktır. Söz konusu ortak kelimeler hem eşdeğerleri hem de farklı anlamlara gelmekle beraber sadece yazılışı ve okunuşu aynı olan sesteş kelimeleri ihtiva etmektedir. Anlaşılma zorlaştırıcı bu tür ortak unsurların tespit edilmesinin, Türkiye Türkçesi öğrenen Kazak öğrencilerin veyahut Kazak Türkçesinin öğrenen Türk öğrencilerin dil öğrenimlerini kolaylaştırdığı kanaatindeyiz. Kazak öğrencilerin Türkiye Türkçesi öğrenimi sırasında yanlış kullandıkları yalancı eşdeğer ve sesteş kelimelerin örneklerle ele alındığı makalenin, Türkiye Türkçesinin öğrenimini ve öğretimi kolaylaştırmada yararlı olacağını ümit ediyoruz.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi öğrenimi ve öğretimi, Türkiye Türkçesi, Kazak Türkçesi, ortak unsurlar, “tuzak” kelimeler, yalancı eşdeğerler, sesteş kelimeler.

“Confusing” Words in Kazakh and Turkish Dialects

ABSTRACT: It is normal that cognate languages like Kazakh and Turkish dialects have common elements. The common elements are found in both of vocabulary and structure of these dialects. Having common elements, of course, provides a convenience to both of the Kazakhs who learn Turkish and the Turks who learn Kazakh dialect during the learning process. However, we sometimes observe that most of the elements subjected to incorrect use are as common words and structures.

In this paper, it will be focused on the common words which cause misunderstandings in both Kazakh and Turkish dialects. In other words, “lexical pseudo-equivalents” or “confusing words in these dialects will be studied. These common words include both of the lexical pseudo-equivalents and the homophones.

We believe that identification of such common elements, which can lead to misunderstanding, facilitates the learning process of Kazakh students who learn Turkish or Turkish students who learn Kazakh dialect. In this paper, lexical pseudo-equivalents and homophones wrongly used by Kazakh students in the process of learning Turkish will be demonstrated in examples. Through this study, it is hoped that it will be a useful effort both in facilitating teaching/learning Turkish and in minimizing possible errors.

Keywords: Turkish teaching/learning, Turkish dialect, Kazakh dialect, common elements, “confusing” words, lexical pseudo-equivalents, homophones.

TÜRK LÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
46. SAYI / VOLUME
2019-GÜZ / AUTUMN

Sorumlu Yazar Corresponding Author

Dr. Öğr. Üyesi
Bağdagül MUSA

Ürdün Üni.
Yabancı Diller Fak.
Asya Dilleri Türkçe-İngilizce Böl.

bagdagulmussa@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5413-0095

Gönderim Tarihi

Received
31.05.2019

Kabul Tarihi

Accepted
06.12.2019

Atf

Citation

MUSA, Bağdagül (2019). “Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde ‘Tuzak’ Kelimeler”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (46), 89-101.

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

Giriş

Sovyet Birliği içerisinde olan Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarına kavuştukları 1990'lı yıllardan sonra, Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin artmasıyla kuvvetlenen kültürel alışveriş, Türk Cumhuriyetlerinde Türkiye Türkçesinin; Türkiye'de de Türk lehçelerinin öğretimini önemli kılmıştır. Dilin farklı alanlarında yapılan lehçeler arası karşılaştırmalı çalışmalar bu sürece hız kazandırmıştır. Bu tür ortak dil çalışmalarının arasında Türk lehçelerindeki yalancı eşdeğer kelimelerle ilgili bildiriler, makaleler ve tezler yer almaktadır. Yalancı eşdeğerlik konusu tarihî veya günümüz Türk lehçeleri açısından ele alınmıştır. Ercilasun (1999: 89-91; 163-183) ve Deliömeroğlu (2011) konuya dolaylı olarak değinirken; Atmaca (2013: 117-138) ve Can (2008: 347-373) konuyu, tarihî Türk lehçeleriyle günümüz Türk lehçelerindeki yalancı eşdeğerler açısından ele almışlardır. Arnazarov, Bakbergenova, Delice, Direkçi- Gülmez, Ergönenç, Ersoy, Yıldız gibi birçok araştırmacı günümüz Türk lehçelerindeki yalancı eşdeğer kelimeleri karşılaştırırken (1), Kirişcioğlu, Alkan, Çakır, Demir – Demirel gibi bazı araştırmacılar konuya çeviri veya aktarma açısından yaklaşmışlardır (2). Mustafa Uğurlu ise (2004: 611-659) konuyu hem Türk lehçelerinde yalancı eşdeğerler hem de Türk lehçeleri arası aktarma meseleleri açısından ele almaktadır (2000: 59-79; 2001: 197-206).

Yöntem

Bu makalede, Türkçenin Kıpçak grubuna dâhil Kazak Türkçesi ve Oğuz grubuna dâhil Türkiye Türkçesindeki anlaşılmayı zorlaştıran ortak veya *tuzak* kelimeler üzerinde durulacaktır. Yukarıda bahsi geçen çalışmalardan da anlaşılacağı üzere bazen bu tür ortak kelimelere “yalancı eşdeğerler” de denmektedir. Söz konusu ortak kelimelerden kasıt hem eşdeğerler hem de farklı anlamlara gelmekle beraber sadece yazılışı ve okunuşu aynı olan sesteş kelimelerdir. Meselâ, Türkiye Türkçesindeki *yarın* ile Kazak Türkçesindeki *jarın*, yalancı eşdeğer niteliğinde olan kelimelerdir. Kelime aynı olmakla beraber Kazak Türkçesinde *bir sonraki yıl*, *gelecek yıl*; Türkiye Türkçesinde ise *ertesi gün*, *bir sonraki gün* şeklinde farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesindeki *sor-* fiilinin Kazak Türkçesindeki karşılığı *sura-* fiilidir. Ancak aynı fiil Kazak Türkçesindeki *em-* anlamına gelen *sor-* fiiliyle eşdeğerlik değil sadece sesteşlik arz etmektedir.

Türkiye Türkçesini öğrenmekte olan bir Kazak, ortak bir kelimeyle karşılaştığında başlangıçta tabii olarak söz konusu kelimenin her iki lehçede de aynı anlama geldiğini düşünecektir. Meselâ, *küçük* kelimesinin Türkiye Türkçesinde de mevcut olduğunu gören öğrenci, bu kelimeyi *büyük* kelimesinin zıttı olarak değil Kazak Türkçesindeki anlamıyla *köpek yavrusu* olarak anlar. Aynı şey Kazak Türkçesini öğrenen bir Türk için de

geçerlidir. Anadolu ağızlarında Kazak Türkçesindeki anlamına benzer anlamda (“tüyü dökülmüş uyuz köpek” DS, 1972, 6: 2208-2209) *gücük* kelimesi mevcut olmakla beraber günümüz Türkiye Türkçesini öğrenen bir Kazak öğrencinin tüm ağızları bilmesi beklenemez. Bu ve buna benzer diğer ortak kelimeler, bazen farklı anlamlara geldiği bilinmeyip cümle içinde kullanıldıklarında yanlış anlaşılmaya yol açabilmektedir. Dolayısıyla da Türk dillilerin Türkiye Türkçesi öğrendiklerinde sık sık yaptıkları yanlışların başında bu tür ortak kelimeler gelmektedir.

Aşağıda, Türkiye Türkçesi öğrenimi sırasında sık sık karşılaşılan ve anlaşılmayı zorlaştıran *tuzak* kelimelerden bazıları *yalancı eşdeğerler* ve *sesteş kelimeler* olmak üzere iki grup altında ele alınacaktır. İki farklı grupta incelememizin sebebi, daha önceki *Türkçe Öğreniminde ve Öğretiminde Yalancı Yapısal Eşdeğerlik* adlı yazımızda (Musa 2014: 2038) da belirttiğimiz gibi, bazı yazılarda eşdeğer kelimelerin arasında değerlendirilen sesteş kelimelerin onlarla aynı kategoride ele alınmasının yanlış olduğunu düşünmemizden kaynaklanmaktadır. Zira *sesteş* veya *eşsesli* kelimeler adından da belli olduğu gibi, söylenişi aynı olup anlam açısından birbirleriyle hiçbir ilişkisi bulunmayan kelimelerdir¹. Örnekler Kazak öğrencilerin başta gramer ve yazma dersleri başta gelmek üzere Türkiye Türkçesi öğrenirken yaptıkları yanlışlıklara dayanmaktadır.

Kelimelerin sözlük anlamları için başvurulan temel sözlüklerden Kazakça Açıklamalı Sözlük TS (Tüsindirme Sözdik), Büyük Türkçe Sözlük BTS ve Büyük Türkçe-Rusça Sözlük BTRS kısaltmalarıyla verilecektir.

I. Kazak Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eşdeğerler

1. *Atam bahçede çöp yığıyor* cümlesiyle aslında *Dedem bahçede ot topluyor* anlamına gelen *Atam bahçede çöp jynap jür* cümlesi kastedilmektedir. Bu cümlede geçen *ata* kelimesinin Kazak Türkçesinde Türkiye Türkçesinden farklı olarak ayrıca “*dede*” anlamı varken (TS), *çöp* kelimesi “*ot*” (TS); *yığ-* fiili ise “*topla-*” (TS) anlamlarına gelmektedir. Kelimelerin bu anlamları bilinmezse yanlış olarak *Dedenin “ot değil çöp topladığı”* anlaşılacaktır.

2. *Tatilde Astana’ya vardım* cümlesiyle, *Tatilde Astana’ya gittim* anlamındaki *Demalsta Astanaga bardım* cümlesi denmek istenmektedir. Kazak Türkçesinde *bar* “*fiili*”, “*git-*” anlamındadır (TS) ve bu fiilin Türkiye Türkçesindeki “*ulaş-*” (BTS: 3662) anlamı Kazak Türkçesinde yoktur.

¹ “Sesteş” veya “eşsesli” kelimeler için bk. Atmaca, Emine (2013). Eski Oğuz Türkçesinden Günümüz Türkiye Türkçesine Eşgösterenlilik. *Dil Araştırmaları*, Sayı: 12, Bahar, s.117-138.

3. *Her şeyi ondan bilirdik* derken *Her şeyi ondan öğrenirdik* anlamındaki *Barın odan bilip alatinbiz* cümlesi kastedilmektedir. Kazak Türkçesinde *bil-* fiilinin Türkiye Türkçesindeki anlamından (*bil-*: BTS: 497; “bir şeyi anlamış bulunmak, bir işi yapmaya alışık olmak, sanmak, sorumlu tutmak” GTS) farklı olarak ayrıca “*duy-, işit-* “anlamındaki “*öğren-*“ anlamı da vardır (TS). Türkiye Türkçesinde *-dan bil-* yapısının *Başımıza bir şey gelirse sizden biliriz, ona göre* örneğinde olduğu gibi, “birisini bir şeyden mesûl tut-, suçla-“ anlamları vardır (BTRS: 117). Dolayısıyla yukarıdaki “Her şeyi ondan duyar, öğrenirdik” anlamına gelen Kazak Türkçesindeki *Barın odan bilip alatinbiz* cümlesinin karşılığı *Her şeyi ondan bilirdik* diye kullanıldığında “her şeyde onu suçlardık” şeklinde yanlış anlaşılabilir.

4. *Gençler çok şımarık olur* cümlesinden Türkiye Türkçesinde “yaşı ilerlememiş insanların” (BTS: 1347) *şımarık olduğu*; Kazak Türkçesinde ise “*kenje*” yani “ailedeki yaşça en küçük çocukların” (TS) *şımarık olduğu* anlaşılır.

5. *Tören konsere ulaştı* cümlesiyle *Tören daha sonra konserle devam etti* anlamındaki *Merekelik keş kontsertke ulastı* cümlesi denmek istenmektedir. Türkiye Türkçesinde *ulaş-*, “*var-, eril-, yetiş-*“ (BTS: 3662); Kazak Türkçesinde *ulas-*, “*devam et-*“ (TS) demektir.

6. *Eşikten özünden önce karnı giriyor* cümlesiyle *Kapıdan kendinden önce göbeği giriyor (Kapıdan evvelâ göbeği sonra da kendisi giriyor)* anlamındaki *Esikten özinen burın qarnı kiredi* cümlesi kastedilmektedir ki Kazak Türkçesinde *esik* “*kapı*”, *öz* “*kendi*” ve *karın* “*göbek*” (TS) demektir. “Eşik” kelimesi eski Türkçede de (DLT, 61) günümüz Türkiye Türkçesinde de “kapı boşluğunun alt yanında bulunan alçak basamak” (GTS) anlamındayken Kazak Türkçesinde “kapı” anlamındadır. Türkiye Türkçesindeki “eşik” kelimesinin Kazak Türkçesindeki karşılığı ise “*tabaldırıq*” (TS/LS) olup tamamıyla farklı bir kelimedir. “Öz” kelimesi eski Türkçede (DLT, 144; Sevortyan, 506-507) ve günümüz Türkiye Türkçesinde hem “bir kimsenin benliği, manevî varlığı, nefis; bir şeyin özü” (GTS) hem “kendi” zamiri anlamında kullanılmakla beraber günümüz Türkiye Türkçesinde genellikle “kendi”; Kazak Türkçesinde ise “öz” (TS/LS) zamirinin kullanımı söz konusudur. “Karın” kelimesi de eski Türkçede (DLT, 84) ve Türkiye Türkçesinde “insan ve hayvanlarda gövdenin kaburga kenarlarından kasıklara kadar olan bölgesi, mide, döl yatağı” anlamında kullanılırken Kazak Türkçesinde “mide, karın” anlamının yanı sıra “göbek” anlamında da kullanılmaktadır. Söz konusu üç kelime her iki lehçede anlamca büyük fark teşkil etmemekle beraber birbirlerinin yerine kullanılmamakta, kullanıldığı takdirde yanlış anlaşılabilir. Meselâ, Türkiye Türkçesindeki “karnım ağrıyor” ifadesinin yerine Kazak Türkçesinde “qarnım awırıp

tur” şeklinde aynısını kullanmak mümkün olmamakta, yerine “işim awırıp tur” denmesi gerekmektedir.

7. Saray çok büyük cümlesinden Türkiye Türkçesinde “**köşkün/sarayın** hacminin **büyük** olduğu” (BTS: 611); Kazak Türkçesinde ise “saray biyik” şeklinde “**kulübenin yüksek** olduğu” (TS) anlaşılır. Zira Kazak Türkçesinde *saray* kelimesinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak ayrıca “*kulübe*” (TS) anlamı da vardır.

8. Okuyucuları toplamak gerek cümlesinden Türkiye Türkçesinde “**okurları/karileri** (BTS: 2705) **bir araya getirmek** (BTS: 3509)” kastedilirken; Kazak Türkçesinde “**oquwşılardı toptaw**”, “bir yere getirmek” manasının yanı sıra “gruplara ayırmak” (TS) şeklinde de anlaşılabilir. Kazak Türkçesinde *oquwşı* kelimesinin “okur” anlamı mevcut olmakla beraber genellikle “*okul öğrencisi*” (TS; TS/LS) anlamına gelmektedir. “*Oquwşılardı şagin toptarga toptaw gerek*” cümlesinin Türkiye Türkçesindeki karşılığı “Okul öğrencilerini küçük gruplara ayırmak gerekir” şeklindedir.

9. Renklerden ak ve göğü seviyorum ama karayı sevmiyorum cümlesinde geçen “*ak*”, “*gök*” ve “*kara*” kelimeleriyle “beyaz”, “mavi” ve “siyah” (TS) renkleri kastedilmektedir. Eski Türkçede (DLT, 5); (Sevrotyan, 116-117) ve günümüz Türkiye Türkçesinde (GTS) “ak, beyaz, temiz” anlamlarına gelen “ak”; eski Türkçede (DLT, 111) ve günümüz Türkiye Türkçesinde (GTS) “sema” manasının yanı sıra “gök rengi, denizin rengi, mavi, lâcivert” gibi anlamlara gelen “gök”; eski Türkçede (DLT, 82) ve günümüz Türkiye Türkçesinde (GTS) “kötü, uğursuz, sıkıntılı” gibi mecaz anlamlarının yanı sıra “siyah, esmer” anlamına gelen “kara” gibi Türkçenin ortak kelimelerinden olan renk isimleri Kazak Türkçesinde (*aq, kök, qara*) maddî veya manevî her anlamda kullanılırken (TS; TS/LS), Türkiye Türkçesinde “ak” (BTS: 88) ve “kara” (BTS: 1952) genellikle manevî anlamdadır. “mavi” anlamındaki “gök” kelimesi ise renk olarak pek kullanılmamaktadır (BTS: 1395). Başka bir ifadeyle “ak, gök, kara” kelimeleri renk olarak kullanıldıklarında bile genellikle büyük anlam farkı yaratmama ve Türkler tarafından yanlış anlaşılma ile beraber “ak çanta”, “gök gömlek”, “kara araba” gibi kullanımların yadırganacağı kesindir. Türkiye Türkçesi öğrenmekte olan bir öğrenci yukarıdaki söz konusu örnekleri yazı veya konuşma dilinde kullandığında öğretmen tarafından düzeltilir; yerine “beyaz çanta”, “mavi gömlek” ve “siyah araba” kullanımlarının daha uygun olacağı hatırlatılır.

10. Anneme okşuyorum cümlesindeki *okşa-* fiilinin Kazak Türkçesinde, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi “sevgi ve şefkat belirtisi olarak ellerini bir şey üzerinden gezdirmek” (BTS: 2702) anlamından farklı olan “benze-” anlamı (TS) vardır: *Anama uqsaymın - Anneme benziyorum*.

11. *Ben sana öfkelen* cümlesindeki *öfkelen-*, Türkiye Türkçesinde “kızmak” (BTS: 2766); Kazak Türkçesinde ise “*ökpele-*“, “*küsmek*” (TS) demektir.

12. *Kitapları kaldır* cümlesinden Türkiye Türkçesinde “kitapların bulunduğu *yerden alınması*” (BTS: 1893); Kazak Türkçesinde ise “kitapların *yerinde bırakılması*” (TS) anlamı çıkmaktadır.

13. *Eşiği yap* cümlesinden Türkiye Türkçesinde “*kapı boşluğunun alt kısmındaki basamağın* (BTS: 1190) *yapılması*” (BTS: 3831) anlaşılırken, Kazak Türkçesinde “*kapının kapatılması*” (TS) anlaşılmaktadır.

14. *Yaşlı insanlar birbirlerini iyi düşünürler* cümlesiyle “*Yaşı ilerlemiş, ihtiyar* (BTS: 3857) insanların birbirlerini *aklından geçirmeleri* (BTS: 1071)” değil “*Yaşıt/ aynı yaştaki* insanların birbirlerini iyi *anlamaları*” kastedilmektedir: “*Jastı adamdar bir-birin jaqsı tüsinedi*”. Zira Kazak Türkçesinde “*jastı*”, “*yaşıt*”; “*tüsün-*“, “*anla-*“ (TS) anlamındadır.

15. *Yüzümü silgiyle sürttüm* cümlesiyle *Yüzümü havluyla sildim* anlamına gelen *Betimdi sülgimen sürttüm* cümlesi denmek istenmektedir. *Silgi* ve *sürt-* kelimeleri ortak olmakla beraber *silgi* Kazak Türkçesinde Türkiye Türkçesinden farklı olarak “*havlu*”; *sürt-*, “*sil-*“ anlamına (TS) gelmektedir ki Türkiye Türkçesinde *sürt-*, “bir şeyi bastırarak diğer bir şeyin üzerinden geçirmek” anlamındadır (BTS: 3299).

16. *Bunu onarmak için kural lâzım* cümlesinde geçen “*kural*” kelimesiyle Türkiye Türkçesinde olduğu gibi “*kaide, ilke*” (BTS: 2281) değil Kazak Türkçesindeki anlamıyla “*araç-gereç*” (TS) kastedilmektedir.

17. *Ev basbayağıdır* cümlesinden Türkiye Türkçesinde “evin *sıradan, basit* olduğu” (BTS: 413) anlaşılırken Kazak Türkçesinde “evin *değişmediği*” kastedilmektedir. Kazak Türkçesinde *büz-bayağı*, “*eskisi gibi*” (TS) anlamındadır: *Üy büz-bayağı qalpı - Ev hiç değışmemiş (eskisi gibidir)*.

18. *Geçiriniz, ötebilir miyim?* cümlesindeki “*geçir-*“, Türkiye Türkçesinde “geçmeyi sağla-” (BTS: 1335); “*öt-*“, “kuşun ses çıkarması” (BTS: 2801) demektir ki asıl kastedilen *Keşiriniz, ötip keteyinşi* anlamına gelen *Affedersiniz, geçebilir miyim?* (TS) ibaresidir.

19. *Cumhurbaşkanının siyasetini kolluyorum* cümlesinde *kolla-* fiiliyle Kazak Türkçesinde “*destekle-*“ anlamına gelen *qolda-* (TS) fiili kastedilmektedir. Türkiye Türkçesinde “*kolla-*“, “bir şeyin olmasını, ortaya çıkmasını beklemek, gözetmek” (BTS: 2184) demektir.

20. *Adam türbeden kaçmış* cümlesindeki *türbe* kelimesiyle Kazak Türkçesinde *hapishane* anlamındaki *türme* kastedilmektedir (TS): “Adam

“ünlü birisi için yaptırılmış olan ve mezarı bulunan bir yapıdan” (BTS: 3642) değil “hapishaneden” kaçmıştır”.

21. Taramadan önce saçımı suladım cümlesindeki *sula-* fiilinin Kazak Türkçesinde, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi “su vermek” (BTS: 3272) anlamından başka “*ısla- ıslat-*“ (TS) anlamı da vardır ki aslında “*Taramadan önce saçlarımı ıslattım*” cümlesi kastedilmektedir.

22. Dün hiçbir yere çıkmadım derken Türkiye Türkçesinde “**bir önceki gün** bir yere çıkmadığı” (BTS: 1060) anlaşılırken, Kazak Türkçesinde “**Tünde eşqayda şıppadım**” şeklinde “**gece** bir yere çıkmadığı” (TS) anlaşılmaktadır.

23. Şimdi uçaktan düştüm (*Qazir uşaqtan tüstim*) cümlesindeki *düş-* fiiliyle “yer çekimi etkisiyle boşlukta yukarıdan aşağıya inmek” (BTS: 1069) değil “bir taşıttan **yere basmak**” anlamındaki “*in-*“ fiili (TS) kastedilmektedir.

24. Evvelâ bulutlar döndü sonra yağmur yağdı (*Aweli buluttar töndi sodan keyin jangbir jawdı*) cümlesinde geçen “*bulutlar döndü*” ibaresiyle Türkiye Türkçesinde olduğu gibi “bulutların geri döndüğü” (BTS: 1028) değil “bulutların gökyüzünü kapattığı” kastedilmektedir. Kazak Türkçesinde “*tön-*“, “bir şeyin üzerine gitmek“ (TS) demektir.

25. Sağ olunuz dileğinde geçen “*sağ*” kelimesi her iki lehçede de aynı anlama gelmekle beraber, söz konusu dilek Türkiye Türkçesinde *teşekkür etme*; Kazak Türkçesinde ise *Saw bolıngız* şeklinde *vedalaşma* için kullanılmaktadır. Başka bir ifadeyle bir Kazak bir Türk’e “*saw bolıngız*” derken “teşekkür etmemekte”; “esen kalınız” anlamında veda dileğinde bulunmaktadır.

26. Size alkışım sonsuz cümlesiyle “beğendiğim için size **el çırpıyorum**” (BTS: 145) değil *Size sonsuz şükranlarımı sunuyorum* anlamındaki *Sizge algışım şeksiz* (TS) cümlesi kastedilmektedir ki, aslında Türkiye Türkçesinde *Size alkışım sonsuz* şeklinde bir kullanım söz konusu değildir. Ancak öğrenci, tabii olarak ana dilindeki anlamıyla kullanma temayülü gösterir.

27. Şehri duman basmış (*Qalanı tuman basqan eken*) cümlesiyle kastedilen, *şehri basanın* “*yangın sebebiyle çıkan kara ve esmer renkli gaz*” (BTS: 1041) değil “*sis*” olduğudur (TS). Kelimenin bu anlamı bilinmezse yanlış olarak şehrin “*yangınlar içinde kaldığı*” anlaşılabilir.

28. Dondum (*Tongıp qaldım*) derken Kazak Türkçesinde “buz tutmak” (BTS: 1016) değil sadece “üşümek” (TS) kastedilmektedir. Kazak Türkçesinde “*üsü- (üşü-)*”, tam tersine “donmak” anlamına gelmektedir.

Eski Türkçede (DLT, 222; Sevortyan, 644-645) ve günümüz Türkiye Türkçesinde (GTS) “üşümek” yani “soğuğu hissetmek”, “ısı yokluğundan, azlığından veya ısı kaybından etkilenmek” anlamına gelen “üşümek”; eski Türkçede (DLT, 197) ve günümüz Türkiye Türkçesinde “donmak” yani “soğuğun etkisiyle katı duruma gelmek, buz tutmak; çok üşümek” anlamına gelen “donmak” fiilleri de aralarında çok büyük fark olmamakla beraber birbirlerinin yerine kullanılamamaktadır. Meselâ, Türkiye Türkçesinde “*Su donmuş*” denir ancak “*Su üşümüştü*” denmez. Ayrıca Türkiye Türkçesinde “donmak” fiilinin “beklenmedik bir durum karşısında birden hareketsiz kalmak” gibi mecaz anlamı Kazak Türkçesinde “qatıp qaluw” şeklinde tamamiyle farklı bir fiille karşılanmaktadır. Bu sebeple de söz konusu fiiller, her iki lehçede oldukları hâlde birbirlerinin yerine kullanıldıklarında yanlış anlaşılmaya sebep oluşturabilecek örneklerdendir.

29. *O, tahtanın altında duruyor* derken “Onun tahtanın yere bakan kısmında” (BTS: 156) değil (*Ol tahtanın altında tur*) “tahtanın önünde durduğu” (TS) kastedilmektedir. “Alt” yani “üst karşıtı, bir nesnenin tabanı” anlamına gelen (Sevortyan, 140-141; GTS) “alt” yardımcı isminin Eski Türkçedeki biçimi Kazak Türkçesinde olduğu gibi “ast” (Sevortyan, 195-196), “astın” (DLT, 14) şeklindedir. Kazak Türkçesindeki “aldı” (*bir narsening aldı*) yardımcı ismi ise “bir şeyin önü, ön tarafı” anlamına gelip Türkiye Türkçesindeki “alt” yardımcı ismi ile sık sık karıştırılmaktadır.

30. *Annem okulda yaşıyor* demekle öğrenci “annesinin okulda hayatını, varlığını sürdürdüğünü” (BTS: 3855) değil *Anam mektepte jasadı* şeklinde “okulda çalıştığını” kastedilmektedir ki Kazak Türkçesinde “yaşa-” fiilinin “hayatını, varlığını sürdürmek, sağ olmak” anlamının yanı sıra “bir yerde çalışmak” (TS) anlamı da vardır.

31. Bir Kazak öğrenci *Bilgisayar kızdı* diye cümle kurarken “bilgisayarın ısındığını” kastedilmektedir, zira Kazak Türkçesinde “qızuw” “sıcaklığın artması veya ısınmak” (TS) demektir. Türkiye Türkçesinde “kızmak” kelimesinin “ısıtılan veya ısınan bir nesnenin sıcaklığı çok artmak” anlamının yanı sıra “öfkelenmek, sinirlenmek” gibi mecaz anlamı da mevcuttur. Kazak Türkçesinde ise bu mecaz anlamı yoktur.

32. *Üsteldeki kitaptardıkaldır* cümlesi Türkiye Türkçesinde “Masadaki kitapları kaldır” şeklinde anlaşılırken; Kazak Türkçesinde “Masadaki kitaplara dokunma/ masadaki kitapları bırak” anlamı kastedilmektedir.

II. Kazak Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde Sesteş Kelimeler

Sesteş Kelimelerin tanımı, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “söylenişleri aynı, anlam ve kökleri ayrı olan kelimeler, eş adlı, eş sesli, homonim” (GTS) şeklindedir. Sesteş olarak bulduğumuz kelimelerle ilgili örnekler aşağıya alınmıştır.

1. Eski Türkçede (DTL, 37) ve günümüz Türkçesinde “**burun**”, “öne doğru çıkıntı yapan yer”, “alınla üst dudak arasında bulunan iki delikli koklama ve solunum organı” (BTS: 598); Kazak Türkçesinde “**burın**”, “eskiden, önceden” (TS; TS/LS) demektir: *Burın kişkentay edi (Eskiden küçük idi)*.

2. “**Bağırsak**” Türkiye Türkçesinde “ince bağırsak ve kalın bağırsaktan oluşan sindirim organı” (BTS: 333); Kazak Türkçesinde “**bawır-saq**”, “yağda pişirilen ekmek, pişi” (TS) demektir: *Bağırsak yedim (Pişi yedim)*.

3. “**Sok-**“ (“**Soq-**“ fiilinin Türkiye Türkçesinde ve Kazak Türkçesinde birçok anlamı benzer iken Türkiye Türkçesindeki “ısır-“ anlamı (BTS: 3215) Kazak Türkçesinde; Kazak Türkçesindeki “telefon **soguw**” (telefon çalmak), “bir jerge **soguw**” (bir yere uğramak) (TS) örneklerinde olduğu gibi, “çalmak”, “uğramak” anlamları Türkiye Türkçesinde yoktur.

4. “**Badana**”, Türkiye Türkçesinde “duvarları boyamak için kullanılan sulandırılmış kireç veya boya” (BTS: 326); Kazak Türkçesinde “bitki ve onun çekirdeği” anlamının yanı sıra “*Badanaday közi bar*” (*Kocaman gözleri var*) örneğinde olduğu gibi “çok büyük” (TS) anlamına da gelmektedir.

5. “**Başlık**”, Türkiye Türkçesinde “başı korumak için giyilen takke”, “bir kitabın, bir yazının bölümlerinin başına konulan ve konuyu kısaca tanıtan yazı, serlevha” gibi (BTS: 403; GTS) anlamlara; Kazak Türkçesinde “**bastıq**”, “müdür, idareci” (TS) anlamına gelmektedir. Kazak Türkçesindeki “*Bastığımız qattı (qatang)*” örneğinin Türkiye Türkçesindeki karşılığı “Şapkamız veya başlığımız sert, katı” değil “Müdürümüz sert/ kişiliği sert” şeklindedir. Türkiye Türkçesinde aynı veya yakın anlama gelen “başkan” kelimesi mevcuttur, ancak burada söz konusu eş anlamlı kelimeler olmayıp sesteş veya eş sesli kelimelerdir.

6. “**Yazık**” (“**Jazıq**”) kelimesinin her iki lehçede de mevcut olan “herkesi üzebilecek şey, günah” (BTS: 3875) anlamının yanı sıra Kazak Türkçesinde ayrıca “ova, düzlük” (TS) anlamı da vardır. Türkiye Türkçesinin ağızlarında (GTS) eski Türkçede (DLT, 237) olduğu gibi “ova, kır” anlamına gelen “yazı” kelimesi mevcut ancak burada söz konusu sesteş kelimelerdir. Ayrıca Kazak Türkçesinde “jazıq” kelimesinin Türkiye Türkçesinde olduğu gibi “günah”, “acınma, üzüntü veya kınama anlatan bir söz” anlamı hiç yoktur.

7. “**Körpe**”, Türkiye Türkçesinde “büyümemiş”, “yeni yetişmekte olan”, “dalından yeni koparılmış, taze” (BTS: 2244); Kazak Türkçesinde ise “yorgan” (TS) demektir.

8. “**Toy**” kelimesinin Türkiye Türkçesindeki “gençliği sebebiyle görgüsüz ve beceriksiz olan” (BTS: 3603) anlamı Kazak Türkçesinde olmayıp sadece “ziyafet, eğlence, düğün” (TS) anlamı vardır.

9. “**Tasa**”, Türkiye Türkçesinde “üzüntü, kaygı” (BTS: 3436); Kazak Türkçesinde ise “kuytu” anlamındadır.

10. “**Çirkin**”, Türkiye Türkçesinde “güzel veya yakışıklı olmayan” (BTS: 799; GTS) anlamına gelirken; Kazak Türkçesinde “**şirkin**”, “çok beğenilen bir durum için kullanılan bir ünlem” anlamının yanı sıra “keşke” veya bazen “zavallı, miskin” (TS) anlamını da taşımaktadır. Türkiye Türkçesinde sevimli bebeklere veya hayvanlara “nazar değmesin” anlamında “çirkin” denilebilmektedir. Ancak bu, bu tür kelimelerin sadece farklı bir kullanımıyla alakalıdır ve söz konusu kullanımların örnekleri her iki lehçede de mevcuttur. Meselâ, Kazak Türkçesinde “jaman” kötü demektir. Ancak “nazar değmesin” anlamında “sevimli, akıllı, zeki” çocuklara bazen “jaman bala” (kötü çocuk) denilebilmektedir. Dolayısıyla “çirkin” kelimesinin bazen sevimli çocuk veya hayvan için kullanılması, “çirkin” kelimesinin “güzel” anlamına geldiğini göstermez.

Sonuç

Aynı kökten gelen ve bütün Türk lehçelerinde mevcut olan kelimelerin çoğu genellikle aynı veya yakın anlamdadır. Bu tür ortak kelimelere nispeten sayıları çok olmamakla beraber zamanla birbirlerinden farklılaşarak veya yan anlam kazanarak anlamca birbirlerinden uzaklaşan ortak kelimeler de mevcuttur. “Tuzak” kelimeler diyebileceğimiz bu tür ortak kelimeler aynı anlama geldiği düşünülerek cümle içinde kullanıldıklarında anlaşılmayı zorlaştırmaktadır. Bu tür “tuzak” kelimeler Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesi için de geçerlidir.

Makale hacmini açacağı için iki lehçedeki “tuzak” kelimelerden sadece bazıları değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bu tür “tuzak” kelimeler ve kullanımlarının tespit edilmesinin, Türkiye Türkçesinin öğrenimi ve öğretimi sırasında karşılaşılabilecek hataların en aza indirilmesi; Türkiye Türkçesinin doğru ve etkili öğretimi ve her şeyden önemlisi Ercilasun’un (1999: 89) da dile getirdiği gibi, lehçelerimizin birbirlerine yaklaşması için büyük önem arz ettiği kanaatindeyiz.

Açıklamalar

1. Günümüz Türk lehçelerindeki yalancı eşdeğer kelimelerin karşılaştırılması için ayrıca bakılabilir: Arnazarov, Seyitnazar (2008), “Türkmen ve Türkiye Türkçesinde Bazı Ortak Fiillerde Yalancı Eşdeğerlik”, *Gazi Türkiyat*, Güz, S. 3, s. 31-49; Bakbergenova, R. K. (2009), Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eşdeğerlilik / Bakbergenova, R.K., M.A. Yılmaz // *Түркі әлемі: тіл, қоғам, мәдениет: Профессор Б. Сағындықұлының 70 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары, 25-26 мамыр 2009 ж.* Алматы: әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 32-38 б. (Türk Dünyası: Dil, Toplum, Kültür: Prof. B. Sagındıkulu'nun 70. Yıldönümü Uluslararası Bilimsel Konferans Bildirileri, 25-26 Mayıs, Almatı); Akca, Hakan (2017), “Kumuk Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler”. *Türkbilig*, S. 33, s. 91-132; Delice, Tuna Beşen (2013), “Türkmen Türkçesinde Yalancı Eşdeğerler”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 2/4, s. 131-146; Direkci, Bekir – Gülmez, Mevlüt (2012), “Güney Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler”, *Journal of Turkish Studies / Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz, S. 32, s. 133-154; Ergönenç, Dilek Akbaba (2007), “Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler”, *bilig*, S. 42, s. 151-176; Ersoy, Feyzi (2007), “Çuvaş Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler”, *Türkbilig*, S. 14, s. 60-68; Uğurlu, Mustafa (2004), “Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği”, *bilig*, S. 29, s. 29-40; Yıldız, Hüseyin (2009), “Karay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değer Kelimeler”, *Gazi Türkiyat*, Güz, S. 5, s. 611-659.

2. Çeviri ve lehçeler arası aktarmalarda yalancı eşdeğerlilik için ayrıca bakılabilir: Kirişcioğlu, Fatih (2006), “Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine Yapılan Aktarmalarda Karşılaşılan Bazı Problemler”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 20, s. 21-35; Alkan, Hanife (2012), “Lehçeler Arası Aktarmalarda Yalancı Eş Değerler Sorunu (Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi-Yeni Uygur Türkçesi Fiil Örneği)”, *Turkish Studies*, S. 7/4, Güz, s. 671-688; Çakır, Mustafa (1996), “Çeviride Eşdeğerlik İlişkileri”, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 1, s. 93-107; Demir, Sevgin- Demirel, Şener (2009), “Richard Bach’ın ‘Martı Janathan Livingston’ Adlı Anlatısının Türkçe Çevirilerinin Eşdeğerlik Bağlamında Değerlendirilmesi Üzerine Bir Deneme”, *Dil Dergisi*, S. 144, Nisan-Mayıs-Haziran, s. 35-55; Uğurlu, Mustafa (2000), “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve ‘Abay Yolu’ Romanı” *bilig*, Güz, S. 15, s. 59-79; Uğurlu, Mustafa (2001), “Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi”, *Doğu Akdeniz Üniversitesi, Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri* (Yayımlayan: Nurettin Demir-Emine Yılmaz), Gazimağusa: s. 197-206.

Kısaltmalar

BTRS: Büyük Türkçe-Rusça Sözlük

BTS: Büyük Türkçe Sözlük

DLT: Divan-ı Lügat'it-Türk
 GTS: Güncel Türkçe Sözlük
 LS: Lügat Sözdikteri (Lügat Sözlükleri)
 TS: Tüsinendirme Sözdik (Açıklamalı (Kazakça) Sözlük)

KAYNAKLAR

- AKCA, Hakan (2017), “Kumuk Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler”. *Türkbilig*, S. 33, s. 91-132.
- ALKAN, Hanife (2012), “Lehçeler Arası Aktarmalarda Yalancı Eş Değerler Sorunu (Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi-Yeni Uygur Türkçesi Fiil Örneği)”, *Turkish Studies*, S. VII, 4, Güz, s. 671-688.
- ARNAZAROV, Seyitnazar (2008), “Türkmen ve Türkiye Türkçesinde Bazı Ortak Fiillerde Yalancı Eşdeğerlik”, *Gazi Türkiyat*, Güz, S. 3, s. 31-49.
- ATMACA, Emine (2013), “Eski Oğuz Türkçesinden Günümüz Türkiye Türkçesine Eşgösterenlilik”. *Dil Araştırmaları*, Bahar, S. 12, s. 117-138.
- BAKBERGENOVA, R.K. (2009), “Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eşdeğerlilik” / Bakbergenova, R.K., M.A.Yılmaz // *Түркі әлемі: тіл, қоғам, мәдениет: Профессор Б. Сағиндықұлының 70 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары, 25-26 мамыр 2009 ж.* Алматы: әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 32-38 б. (*Türk Dünyası: Dil, Toplum, Kültür: Prof. B. Sağındıkulu'nun 70.yıldönümü Uluslararası Bilimsel Konferans Bildirileri*, 25-26 Mayıs, Almatı: El-Farabî Üniversitesi)
- Büyük Türkçe-Rusça Sözlük* (1994), İstanbul: Multilingual Yay.
- Büyük Türkçe Sözlük* (2005), 10. Basım, Ankara: TDK Yay.
- CAN, Hüdayi (2008), “Yalancı Eşdeğerler Açısından Divânü Lugâti't-Türkle Türkiye Türkçesi ve Türkmenenin Karşılaştırılması”, *Akademik Araştırmalar Dergisi/Journal of Academic Studies (Kâşgarlı Mahmud Özel Sayısı)*, İstanbul, Kasım 2008-Ocak 2009, S. 39, s. 347-373.
- ÇAKIR, Mustafa (1996), “Çeviride Eşdeğerlik İlişkileri”, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Bahar, C. 6, S. 1, s. 93-107.
- DELİCE, Tuna Beşen (2013), “Türkmen Türkçesinde Yalancı Eşdeğerler”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 2/4, s. 131-146.
- DELİÖMEROĞLU, Yakup (2011), “Bağımsızlıklarının 20.Yılında Türk Cumhuriyetleri Arası Edebî İlişkiler Genel Değerlendirme”, Aralık, S. 60. http://kardeskalemler.com/aralik2011/genel_degerlendirme.htm
- DEMİR, Sezgin - DEMİREL, Şener (2009), “Richard Bach'ın 'Martı Janathan Livingston' Adlı Anlatısının Türkçe Çevirilerinin Eşdeğerlik Bağlamında Değerlendirilmesi Üzerine Bir Deneme”, *Dil Dergisi*, Nisan-Mayıs-Haziran, S. 144: s. 35-55.
- Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü) (1972), Türk Dil Kurumu, Ankara.

- DİREKÇİ, Bekir – GÜLMEZ, Mevlüt (2012), “Güney Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler”, *Journal of Turkish Studies / Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz, S. 32, s. 133-154.
- Divan-ı Lügat’it-Türk* (2006), Besim Atalay, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 5. Baskı.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (1999), *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yay., Ankara.
- ERGÖNENÇ, Dilek Akbaba (2007), “Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler”, *bilig*, 42: 151-176.
- ERSOY, Feyzi, (2007), “Çuvaş Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler”, *Türkbilig*, S. 14: s. 60-68.
- Güncel Türkçe Sözlük: Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr/>
- KİRİŞÇİOĞLU, Fatih (2006), “Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine Yapılan Aktarmalarda Karşılaşılan Bazı Problemler”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 20, s. 21-35.
- MUSA, Bağdağül (2014), “Türkçe Öğreniminde ve Öğretiminde Yalancı Yapısal Eşdeğerlik”, *I. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, C. 2, s. 2037-2050, Niğde Üniversitesi Yay., Niğde.
- SEVORTYAN, E. V (1974), *Etimologiçeskiy Slovar’ Tyurkskih Yazıkov (obshet-yurkskiye i mejtyurkskie osnovı na glasnie)*, Moskova, “Nauka” (Türk Dillerinin Etimolojik Sözlüğü)
- Tüsindirme Sözdik (Açıklamalı (Kazakça) Sözlük)*: <http://mtdi.kz/tusindirme-sozdik>
- Tüsindirme Sözdik/ Lugat Sözdikteri*: <http://lugat.kz/>
- UĞURLU, Mustafa (2000), “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve ‘Abay Yolu’ Romanı”, *bilig*, Güz, S. 15, s. 59-79.
- _____ (2001), “Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi”, *Doğu Akdeniz Üniversitesi, Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri (Yayımlayan: Nurettin Demir-Emine Yılmaz)*, s. 197-206. Gazimağusa
- _____ (2004), “Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği”, *bilig*, Bahar, S. 29, s. 29-40.
- YILDIZ, Hüseyin, (2009), “Karay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değer Kelimeler”, *Gazi Türkiyat*, Güz, S. 5, s. 611-659.